

H. Basri Çantay

Ülkü Edebiyatı

1939

Balıkesir ; Türk Pazarı baskı mevi

Muhavereden evvel

Geçenlerde kendisini öz yürekden sevdiğim değerli bir arkadaşım zamanın edebî telekkilerinden bahsederken sözünü şu asırlık düstura temas ettirdi:

— “ San’at san’at içindir .”

Bu ihtiyar ve bunak düstura biraz ilişmek istedim ; o :

— Hayâl bağlanamaz , tehassüs zincirlenemez , dedi ve bu yol üzerinde hayli sözler söyledi . Susdum . Çünkü biz o bahislere çokdan veda etmiş , hele yeni edebî cereyanlardan büsbütün uzaklaşmış bulunuyoruz .

* * *

Lise tahsilini bitirmiş genç bir şair ile karşı karşıyayız . Cana renk renk, boy boy çiçek bahçelerini hatırlatan süslü ve muattar bir defter uzatdı .

— Bu nedir ?

Dedim . Yüzünde beliren hafif ve penbe bir hicabı tebessümle cevap verdi :

— Şiirlerim . . .

Hatırı kırılmasın diye bir göz atdım, yapraklarını çevirdim, burnumu -o yaprakların içinden- duyduğu bir cinsden hoş kokularla tatir etdim , okudum , okudum, hatta bitirdim !.

Bu eser - dediğim gibi - başdan başa çiçek demetlerinin, şık ve açık hayvan ve kız resimlerinin içine gömülmüş manzumeciklerden ibaret . Gözünü yüzüme diken, özünü sözüme bağlayan bu genç ve zeki şair ile konuşmamızdan işte şu âvâre notlar doğdu . [1]

Birinci Muhavere

— Yazılarınız, şekil itibarile, düzgün . Hele defteriniz çok şık !

— Teşekkür ederim . Fakat “ şekil itibarile ” diyorsunuz ! .

— Bu, gözümün çarçabık verdiği bir hükümdür . Ruhumda henüz bir duyma olamadı da . Öyleya , bu kadarcık bir tanışma ile kat’î , ruhî bir hüküm verilemez , değil mi?

— Efendim , şiirlerimi beğenmediğinizi anlıyorum .

— Oğlum , beğenmek için de , beğenmemek için de salahiyet ister .

— Ben size salahiyetdarsınız diye geldim .

— O halde affedersiniz , yanlış gelmişsiniz !

— Hayır efendim , bilerek geldim . [Cazib ve müessir bir niyaz tavrile :] ne olur bir iki kelimecik lütf etseniz !

— Ben yeni edebiyatdan bir şey anlamıyorum . Eskisinden şöyle böyle bildiğimi de unuttum . Şimdi vazifem söylemek değil , dinlemektir . Edebî cereyanların ardını bırakmıyan bir arkadaşımınla geçenlerde az kaldı münakaşa çıkarıyorduk . Şimdi söyleyeyim de sizinle de mi uğraşayım ?

— Ben haddimi bilirim .

(1) Balıkesirde münteşir (Türkdili) Gazetesine de kısmen yazılmıştı.

— Ben de bilmek isterim . Çünkü ben bugün edebiyatın hem târiki, hem metrukiyim .

— Şiirlerim hece veznindedir . Aceba . . .

— Vezin bir ölçüdür . Ne çıkar ? Size açık söyleyeyim mi ? Ben manzumelerinizi , asıl , esas itibarile beğenmedim . Çünkü evvelâ yüzde beşi hayal, Doksan beşi lafıdır . Saniyen yazılarınız mevzuunuya hevaî şeylerden, yahut ihtiyarlamış fikirlerden almıştır . Bunlardan ruh gıdâlanamıyor . Meselâ birinci yazınızın ilk mısraı olan şu :

**Ruhum bağlandı yarım
Penbe dudaklarına !**

Beyiti nedir ? Şîriyet ve san'at bunun neresinde ? Ruhun ne kadar mütevazî imiş ki asırların " penbe dudaklı yar ., ine bağlanıvermiş ! (Bir bıkırın felsefesi) başlıklı manzumenizi okuyamadım , çünkü utandım ! Gülü çarşafın üstüne sermiş, bülbülü de bilmem ne yapmışsınız ! Bunlar ayıb şeyler ! Böyle şehvânî , çıplak ve hodgâmâne eserlere artık veda etmelisiniz ! O felsefenin nazımını bu eserile, bilerek bilmiyerek, gayri insanî ve gayri meşru bir fiilin hadim ve müşevveki oluyor gibi görüyorum .

Failidir, diyemem . Çünkü ona kani olsaydım başdan sizinle konuşmazdım .

Ferdler ferdî arzularına , nefsanî ihtiraslarına hâkim olmadıkça bir sosyal hayat yaşayamazlar , yani (medenî) olamazlar .

— [Biraz sinirlenerek :] Fakat efendim, ben size

bir ahlâk kitabı değil, bir şiir defteri verdim. (Edebiyat) ın edeble, ahlâk ile münasebeti yokdur .

— Be çocuğum, beni istemiyerek bu mevzua çekiyorsunuz ! Ahlâkın sermedî ve kudsî düsturları beşerin bütün hissiyat ve muâmelâtına sâridir . Her mesleğin bir fazileti, her sana'tın bir edebi vardır . Ben (Edebiyat = ahlâkiyat) demedim ki . .

Fakat böyle olmaması, yani ahlâk ile edebiyatın aynı şeyden ibaret bulunmaması demek edebiyatın hayvanlık kertelerine kadar düşmesi, ahlâkı yokması demek değildir .

— San'atı yaratan muhayyeleyi , tahassüsü kayd altına alabilir misiniz ?

— Oğlum, dünyada mutlak bir hürriyet düsturu dünya kurulalıdan beri - kabul edilmemiştir . Avâlimde her zerre bir kanuna tabidir . Sizin edebiyat dediğinizin çatısı şu bildiğimiz (söz) değil mi ? O halde, soruyorum : Sen, evet şair olmazdan evvel de, şair olduktan sonra da ve nihayete kadar da (insan) olan ve böyle olmakla sosyal heyet içine katılıp yaşayan sen; her hayalini, her tahassüsünü, her muhakemeni o sosyal heyetin içinde söyleyebilir, yazabilir misin ? Meselâ : Kendi milletinin , içinde veya haricinde, aleyhinde kalem yürütebilir misin ? Düşman bir milletin emellerine hizmet edebilir misin ? Acaba (San'atı kelâm) dediğimiz o edebiyatı bizzat o sanatın kaidelerine aykırı bir bağırsızlık havası içinde yaşatabilir misin ?

— Ama siz hem (edebiyat = ahlâkiyat) değildir,

dediniz , hem edebiyatı âdetâ san'atdan ayırarak, onun masum boynuna müdhiş zincirler vurdunuz ! Ben ne diyeyim?

— (Edebiyat=ahlâkiyat) değil demek (Edebiyat=ahlâksızlık) demek değildir .

— Fakat edebiyat da nihayet ictimai hey'etin bir mevludu değil mi? Eğer bu san'atda bir kusur buluyorsanız onu ediblerde aramamalısınız . (Nedim)i yaratan nedimin devri idi .

— Mademki edebiyat ictimai heye'tin mevlududur. o halde o ictimai hey'eti yaşatan kanunların haricine çıkamaz. Bununla beraber, edib yalnız cem'iyetden almaz, fakat daha çok cemiyete verir. Meselâ: Fransada memnu olan boşanmayı cem'iyete, hattâ o cemiyetin siyasi müesseselerine kabul ettiren ediblerdi, muharrirlerdi .

İstibdad zamanlarında Türk gençliğinin milli ve vatanî duygularının mühim bir müessisi de (Namık Kemal) olmuşdu .

(Nedim) in şuh eserleri onun devrinin mevlûdu olmakla kalmamış , o eserler muhitimizde bir meyhaneye , bir şehvet edebiyatı yaratmışdır .

Avrupada bir zaman çoğalan intiharların , cinâi vak'aların müsebbibi cürmîsi o zamanın mahdud bir kaç muharrir idi .

Büyük bir şairimizin [1] dediği gibi “bir milletin ruhu edebiyatında okunur. İctimai ruhu yükselen

(1) Mehmet Akif merhum .

milletlerin sinesinde ahlâksız edebiyat türese de üreyemez . Bu , doğrudur . Fakat milletin ictimai terbiyesini yükseltmek, ulvî ve sağlam fikirleri belîğ bir beyanın sahir te'sirile bir his haline getirmek vazifesi de ediblerindir . Bu vazifenin ihmâli milletimizin izmihlâlidir . . ”

— Bizim bildiğimiz şudur : Edebiyat hiç bir şeyin tâbii olamaz . Onun gayesi yalnız (bedîi heyecan) dır. Sizin dediğinize göre, meselâ, (Nedim)i san'atkâr, şair veya edib tanımamak lâzım !

— Ben san'atın gayesi ahlâktır , demedim . “ san'at da cem'iyetin tabîi ve ictimai kanunlarile bağlıdır . Başı boş değildir , dedim . Bir edib de nihayet bir insandır . İctimai bir zümrenin malidir. O, yalnız kendi ihtirasatını değil , fakat daha çok milletin faidelerini , ihtiyaçlarını düşünmiye mecburdur .

Affedersiniz ama , siz hem san'ate bağlı değildiniz , diyorsunuz , hem san'atı yalnız hevâiyata , şehvaniyata . . . bağlıyorsunuz ! Feiliniz kavlinize uymuyor . Mademki sanat bağlı değildir, onu neye yalnız hevâiyata bağlıyorsunuz ? Bu , bir tahakkümdür , tarafgirlikdir , inhisardır .

Hevâiyat vadisinde bir çok eserler doğuran kaleminizin meâliyat karşısındaki bu akametini aczinize değil, himmetinizin kısalığına hamlederim .

(Nedim) zamanının yüksek ve şakrak bir şairi idi. Eserlerinin her halde güzel olanları da vardır. Fakat o gün güzel denilen her eserine bugün de mutlaka güzel diyemeyiz .

— Bir eser , bediî manasile , güzel olursa ona her devirde (san'at eseri)derler. Güzellikde ayrıca faide de aranıyorsa-ki bu, san'atın manasında yokdur- İşte o güzellik, o bediî heyecan esasen başlı başına bir faidedir .

— Güzellik. . Bunun üzerinde biraz duralım.

(Bu sırada bir müsafir geldi, muhavere ikinci celseye kaldı .)

ikinci muhavere

— Gel bakalım şair !

— (Selâm vererek oturur) demek benim şair olduğumu nihayet kabul ettiniz ! Teşekkür ederim.

— Bu söz (Evliyet alâkası) yledir.

— [Hayretle :] anlamadım !

— Biraz da kaide öğrenseniz ne iyi olur !

— Buna ben de şiddetle ihtiyac duyuyorum .
Dediğinizi lütfen izah eder misiniz ?

— Sadedden ayrılmıyalım . Maamafih kısaca söyliyeyim : Değirmene giden bir adam “ Un üğüteceğim „ der . Halbu ki ügütülecek olan un değil, Buğday , Arpa ve sairedir . Bu mahsuller ügütülüp un haline getirilecektir. İşte bu kabil sözlerin alâkasına, yani münasebetine “ evliyet „ alâkası derler .

— Demek bendeniz de şair olacağım!

— Elbette!

— Teşekkür ederim .

— Şimdi sadede gelelim .

— Müsaade ederseniz büyük adamların noktai nazarımı te'yid eden bazı sözlerini arzedeceğim .

— Hay hay .

— (Fake) diyor ki: “ Edebiyat güzellik ifade

ettiği zaman ahlâkî bir âmil olur. İsterse o güzellik esasında ahlâkî olmasın . İnsanı âdî tabiatından uzaklaştırıp âlî hislere kavuşturmak da ahlâkî bir roldür . „

(Güstav Flober) de şöyle demiştir : „ Sanatın maksad ve gayesi kendindedir . O, hiç bir zaman bir vasıta diye telekki edilemez . „

(Teofil Gotye) nin “ hiç bir mana ifade etmiyen güzel bir beyit bir mana ifade eden daha az güzel bir beyte fâikdir „ sözü meşhurdur .

(Nedim) hakkında edebî bir makale yazan (Süleyman Nazif) in not ettiğim şu sözlerini okuyayım . (Cebinden bir kâğıd çıkararak) diyor ki : “ Bugün bile bizde ve belki her yerde bir kısım ashabı edeb - hem de bir kısmı mümtaz - ahlâk ile edebiyat arasında bir münasebet tevehhüm etmektedir. San'at yalnız san'at için, yani fitreti beşerdeki ihtiyacı bedâyi perestîyi tatmin maksadile vücuda getirilir. Bunun ahlâk ile doğrudan doğruya hiç bir münasebeti yoktur. Bir düşize masumun humreti hicabile bir âlüftei meşumun gazei nazra hiraşını tasvir eden fırçanın kudret ve muvaffakiyeti levhanın mevzu ahlâkisile değil, mehareti ibdâın derecei feyzile takdir olunur. Bir neşidei garamın negamatı ihtirasile bir ilâhînin elhanı zühdü arasında güşu sanat - muvaffakiyeti ifadeden başka - hiç bir zevk işitmez ve aramaz . San'at ticaret veya me'muriyet değildir ki ahlâk onun başlıca evsafı lâzımesinden olsun . . . „

İşte görülüyor ki ben iddiâmda yalnız değilim . Bu misalleri çoğaltmak da mümkündür .

— Evet bu münakaşa çok eski bir münakaşadır. Misalleriniz üzerinde şöyle biraz duralım . Maksadımız hakikati aramak değil mi? Hata etsekde günaha girmiş olmayız . (Fake) ne diyor : “ Edebiyat güzellik ifade ettiği zaman ahlâkî bir âmil olur . O, insanı âdî tabiatından âlî hislere yükseltir . „

Ben bunun aksini iddiâ etmedim ki. “Edebiyat güzellik ifade ettiği zaman...„ O güzellik ifade etmezse zaten san'at olamaz.

Güzellik diyince siz ne anlıyorsunuz ? Bir esere “güzeldir,, diyen kimdir ?

— (Zevkî selim) .

— Pekâlâ, şimdi sorarım : O “zevkî selim,, madî mi, manevî mi ?

— (Düşünerek :) Manevîdir, ruhîdir .

— Mademki öyledir. O halde, eserin san'at eseri olabilmesi için kendisini ruha sevrdirmesi, ruhu hoplatması şarttır. Ruh hoşlanmadığı şeyleri - zahirde güzelde görünse - sevemez, beğenemez . O eserde ruhun kendi nev'ine has bir güzellik mevcut olmalıdır.

(Fake) edebiyatın insanları âlî hislere yükselteceğini söylüyor, ne güzel !

Size ruhun güzellik hükmile olan alâkasını ısbat edici iki misâl arz edeyim: (Yılan) haddi zâtında güzel görünen bir hayvandır. Onun rengârenk nakışları insanı hayretlere sürükleyebilir. Fakat, bu hay-

vanın muzir bir yılan olduğunu düşünen his veya ruh onun hakkında güzeldir hükmünü veremez.

Bir refikâi hayat tasavvur ediniz ki güzelliği sayesinde zevciri meshur etmiştir. Ancak, aralarında çıkan soğuk ve çirkin bir hadise o güzel zevceyi bir anda yilandan daha kötü, akrebdan daha çirkin göstermiye kâfidir.

Ruh “ bir dūşizei masumun humreti hicabile bir âlüftei meş’umun gazei nazra hıraşını,, hiç bir zaman müsavi göremez. Rahmetli Süleyman Nazif bile bu fıkrasında “nazra hıraş, âlüftei meş’um,, vasıflarını kullanmakla bissiyatını açıklamakdan kurtulamamıştır.

“ San’atın maksad ve gayesi kendindedir., Evet, bu, belki doğru olabilir. Bizde “san’at san’at içindir,, Diyenlerin sayısı çokdur. Fakat bu, hiç bir zaman sizin anladığınız manada değildir. Ahlâksız bir eser bence san’at eseri olamaz.

“ Heyecanı bedîi,, demek “insanca bir heyecan, ince, nezih ve yüce bir heyecan,, demektir Siz de buna “ruhîdir,, demekle iştirak etmiş oluyorsunuz. Halbuki buna rağmen (güzellik) hükmünün maddî olduğu neticesine varmak istiyorsunuz. Bu tenakuzdur.

“ Hiç bir mânâ ifade etmiyen., Sözü onu söyleyen zâtın tercih ettiği o manâsız “ beyit,, kadar saçmadır. Delilerin saçması gibi.

“San’at ticaret veya me’muriyet değildir ki ahlâk onun başlıca evsafı lâzimesinden olsun,, öyle mi?

San’at feyzî ilhamını her mevzudan, her sahadan alabilir. Ahlâktan da alır, bedayiden de alır, tabiatdan da alır, hatta ahlâksızlıktan da alır, hülâsa hepsinden alır. Yeter ki o, bedîi heyecan verebilsin, yani san’at olabilsin. Ruhun sevebileceği bir güzellik arzetsin. O, hayvanla insan arasında müşterek hislerle değil, insanın ruhu safından, zevki seliminden kopan ve yalnız insanlara has olan ince ve güzellikle meftur bir heyecan ile ölçülsün.

— Yılana âid mülâhazanıza, yılan hikâyesi kabildinden addetmezseniz, ben de bir şey ilâve edeyim: Bizde çok soğuk görülen yılan bazı memleketlerde en güzel bir mahluk diye sevilir. Sureti mahsusada terbiye ediyorlar. Kadınlar nermin sinelerinden, yataklarından ayırmıyorlar. Hakikaten ictimâî muhitlerin örfleri, an’aneleri, zevkleri arasında mühim farklar göze çarpıyor. Meselâ: “Bikr, bekâret,, kelimeleri karşılığının bazı memleketlerin lügat kitaplarına geçmemiş olduğunu, o memleketler halkının bunlardan bir şey anlamadıklarını işitdim.

— Söylediğiniz doğrudur. Siz şahsan yılanı sevmisiniz?

— Hayır.

— Peki, “ Bikr, bekâret,, lügatlarının sosyal heyetimizin kafasından sökölüp atılmasını istiyormusunuz?

— Nasıl olur?

— O halde? Size bir fıkra anlatayım: Meshur arab şairi (Ferezdak) bir beyitinde “ Ben nice

gülbüz ve oynak kızlarla güleştirdim, onların kapalı ve mühürlü bekâret kilidlerini açtım „ demiş. Tıpkı sizin şiir gibi ! Bunu zamanının hükümdarına göstermişler; “vay, demiş, bu, bir itirafdır. Yakalayın cezayı sezasını vereyim.” Adamcağızı yakalamışlar, hükümdarın huzuruna getirmişler. Aralarında şu muhavere geçmiş :

H — Bu şiir senin mi?

F — Evet .

H — O halde hakkında “haddizina,” [1] tatbik edeceğim !

F — Efendim, ben bu feili yapmadığıma, cezaya müstahik olmadığımı vesika göstereceğim.

H — İtirafın var, dinlemem .

F — Ama, benim vesikam kur'andandır !

H — Acayib !

F — Evet , kur'andandır . Tanrı , benim gibi şairler hakkında, buyurmuş ki “Onlar yaptıklarını değil, yapmadıklarını söylerler” .

Bu ilâhî vesika karşısında hükümdar şairi affetdikden başka ona envai lutf ile de mukabelede bulunmuş . Galiba siz de “ Ferezdak „ gibi şairlerdensiniz ! Yapmadığınızı söylüyorsunuz !

— Evet efendim, tebrienizi reca ederim .

— Estağfurullah, ben de dediğimize kaniim .
Yalnız bu vadideki yazıların genç dimağlarda ne gibi

(1) Evli olanlar hakkında taş a gömmek , bekârları yüz sopa ile dövmek cezası .

fena te'sirler yapmakda olduğunu insaf ile düşününüz oğlum .

— Demek bu şiirlerin tab'ına siz razı değilsiniz?

— Bazıları müstesna, fakat çıplak şiirleri bastıramazsınız !

— Bastıramaz mıyım ?

— Evet. Çünkü buna hem san'at endişesi mani-
dir , hem kanun .

— Vay kanunda mı karışır?

— Ya ne zan ediyorsun ?

— Aman efendim, ben Gazetelerde okudum . Bir yerde resim sergisi açılmış , içlerinde bir kaç dane de anadan doğma çıplak resim varmış . Dedi kodu olmuş . Nihayet “ hayır bunlar san'at eserleridir . Zararı yok „ demişler . Müdahale edememişler . . Açık şiirle açık resim arasında ne fark var? San'at ayrı bir şey . Fakat bu kanun meselesi de ne ? Büyük san'atkârlarımız “ san'at eserleri ahlâksız ve müstehcen sayılamaz „ diyorlar ya . Bu hususda, demek, tam bir serbesti var . Ben bu gün , meselâ , biri erkek , öbürü dişi iki kardeşin evlenmesi lehinde bir eser yazsam ve bu eser san'at eseri de addolunsa kanun yine mani olacak mı ?

— Elbette olacak . San'atkârlar san'at mülâhasasından anlarlar, kanun ise umumî âdâb kaidelerini, âmmenin muhafazai nizam ve ahlâkını düşünür .

— Şimdi yakaladım; Siz san'at ahlâksız olamaz, diyordunuz ya !

— Evet , benim tezim şu: güzellik hükmünü veren ruh ahlâka aykırı eserleri bir san'at eseri diye kabul edemez . Edememek lâzımdır. Çünkü san'at ahlâksızlığı kabuldan uzaktır, nezihdir.

Çıplak resimlerden bahsettiniz . Bu resimler ; halkın utanabileceği kabilden iseler kanun derhal men eder, tâkibat yapar ve ceza verir .

— Bahsettiğiniz kanun hangi kanundur?

— Türk ceza ve matbuât kanunları .

— O maddeleri görebilir miyim ?

— Hay hay. (Masasının üstünde aranır, maddeleri bulur ve okur :)

Türk ceza kanununun 426 ıncı maddesi: “ Müstehcen ve hayasızca yazılmış her nevi Kitab, Gazete, Risale, Mecmua, Varaka, Makale ve İlânları veya bu kabil Resimleri, Tasvirleri, Fotoğrafları, Sinema şeritlerini, yahut diğer eşyayı teşhir veya bu kabil âsar ve mevzuâtı Tiyatro ve Sinemalarda vesair umumî mahallerde temsil veya gerek bunları, gerek bu kabil gramofon plâklarını bilerek tevzi veya fûruht edenler ve etdirenler , yahut ticaret veya teyzi, yahut teşhir kasdile tersim, tasvir, hâk, imal ve tab veya teksir ve gramofon plâklarını imlâ eden veya etdirenler, yahut idhâl ve ihrac ve Türkiye dahilinde bir mahalden diğer mahalle nakleden ve etdirenler ve bunlar üzerinde her ne suretle olursa olsun muâmelede bulunanlar veya bunların ticaretini kolaylaştırmak kasdile bu feilleri icra edenler ve bu kabil evrak ve eşyanın gerek bilvasıta, gerek bilâ-

vasıta ne suretle tedarik edilebileceğini her hangi şekilde olursa olsun ilân eden veya bildirenler ve umumî mahallerde bu kabil hitabeleri irad edenler bir aydan bir seneye kadar habis olunur ve on beş liradan yüz liraya kadar ağır cezayı nakdî ile cezalandırılır . ,

427 inci Maddesini okuyorum : “ Neşir veya tevzi edilnek üzere müstehcen ve hayasızca Kitab , Makale, Varaka ve İlân yazarlar ile bu kabil makale, yazı ve resimleri ihtiva eden Gazete ve Mecmua Müdürü mes'ulleri hakkında da bâlâdaki madde hükümleri tatbik olunur. ,

Matbuât kanununun 31 inci muaddel maddesi de şu :

“ Türk ceza kanununun 426 ve 427 inci maddeleri mucibince müstehcen sayılan maddeler halkın âr ve hayâ duygularını inciten ve ayıb sayılan şeylerdir . ,

— Sizi daha fazla zahmete sokdum, affediniz .

— Bir şey değil . Yeter ki hakikat açılsın .

— Yalnız bir şey nazarı dikkatimi celbetdi . Bu maddelerde “ şiir , yok .

— Var ya, kanun onu “ Varaka, Yazı, Âsar , kelimelerile ifade ediyor .

— “ Müstehcen , in tarifi çok umumî .

— Evet, vazii kanun “ halkın âr ve haya duygularını inciten ve ayıb sayılan , bütün “ şeyler , i “ müstehcen , addetmiştir . Dikkat ediyor musunuz?

“Halkın...”, diyor. Bu hususda ehemmiyet önüne alınan, san’atkârlar değil, “halk”, dır. Halkdan iki vukuf sahibinin “bu eser müstehcendir”, demesi ve buna hâkimin de kanâat etmesi mes’eleyi halle kâfidir.

İki kardeşin evlenmesini teşvik yolunda yazılabileceğini misâl olarak söylediğiniz eseri yazmazsınız efendim! Çünkü iki kardeşin evlenmesi kanuna aykırıdır, örfe aykırıdır, fenne de aykırıdır. Size Türk ceza kanununun 312 inci maddesini okuyorum:

“Kanunun cürüm addettiği bir fiili alenen medh ve istihsan eden ve halkı kanuna ademi itaate tahrik ve yahut cemiyetin muhtelif sınıflarını umurun emniyeti için tehlikeli bir tarzda kin ve adâvete tahris eyleyen kimse bir seneye kadar hapse ve yüz liraya kadar ağır cezayı nakdiye mahkûm olur.”

— Ey, siz her tarafı kap karanlık yaptınız!

— Ben tenvir ettiğimi zannediyordum!

— Latife ediyorum efendim. Devam buyurunuz! Zâti âlinizi bir edebiyatçı olduğunuz kadar hukukcu olarak da dinlemeye mecburum.

— Estağfurullah.

— Şimdi bir sualim var: Çıplak resimler hakkındaki şahsî kanâatiniz?

— Tabîi edebiyat hakkındaki kanâatimin aynıdır.

— Fakat, Avrupanın bir çok yerlerinde çıplak heykeller, çıplak resimler mubah görülüyormuş.

— Belki öyledir. Fakat bizde henüz böyle bir örf meydana gelememiştir. Çıplak resimler karşı-

sında, daha çok nezih âilelerin Avrupada da hayâ duyduğunu İsviçrede okuyan bir arkadaşım bana hikâye etmişti. Bizde henüz çıplak heykel yok. Böyle heykeller rekzû teşhir edilmesi hatta büyüklerimize karşı hürmetsizlik addolunur.

— Canım efendim, bazı yerlerde çıplak deniz banyoları, çıplak hamamlar var. Sonra bir hastanın Doktor önündeki vaziyeti ile teşrih masasının üstüne yatan bir adamın halî de malum.

— Bunlar hususiyet veya kat’î zaruret ve ihtiyacdan doğan şeylerdir. Bir hastayı tedavi eden Doktorla bir Operatör vazife ve ihtiyac dışında aynı adamın gizli yerlerini göremez. Deniz banyosuna girenleri siz karşıdan bilâihtiyac ve sırf zevkiniz için seyredemezsiniz.

— Bugün mekteplerde okutulan derslerde insan vücudunun her tarafı gösteriliyor.

— Bu da hususiyetdir. Yani bir zümre içindir ve kat’î ihtiyac ve zaruret çevresi dahilindedir. Kanunun vazetdiği memnuiyet ise halk karşısındaki neşir ve teşhirlerdedir.

Sen yetişkin bir hemşireni anadan doğma bir vaziyetde halkın önüne çıkarabilir misin?

— Çıkaramam!

— Peki, çıkarırsanız cemiyet neder?

— Ya ahlâksız, yahut mecnun der!

— O halde, onun çıplak resmini de teşhir edemezsiniz! Halbuki maâzallah kardeşiniz gizli bir

uzvünden hastalansa onu Doktora göstermekde , hattâ ameliyat yaptırmakda belki tereddüd bile etmezsiniz .

Türk ceza kanunun bir maddesini daha okuyalım :

“ Madde : 576 - Bir kimse edebe muhalif suretde halka görünür veya bir yerini gösterir veyahut söz, şarkı vesair suretle . . ,

— Hah , bizim “ şarkı , geldi !

— (Devamla :) “ Halkın edeb ve nezâhetine tecavüz eylerse bir aya kadar hafif hapse veya beş liradan otuz liraya kadar hafif cezayı nakdiye mahkûm olur . ,

Cemiyet huzuruna, değil çıplak olarak , hattâ bijamanızla çıkamazsınız ! Meselâ : Kanun gizli içki içmeyi tecviz ediyor da âşikâr içmeyi ve serhoşluğu suç sayıyor. Kimse karyolasını bir cadde üzerine kurupta uyuyamaz, değil mi ?

— Deseniz ya , kanun da san'atı bağhyor !

— Elbette ! Dünyada bağırsız hiç bir şey yoktur.

— (Güzellik) hakkındaki fikirlerinize lütfen devam eder misiniz ?

— Oğlum, âsarı san'ate bakan, vakîâ, gözdür , fakat onları beğenen akıldır. Bir arab şairi meâlen şöyle demiştir : “ Göreceğini aklınla gör , çünkü göz yalancıdır . İşideceğini ruhunla işit , çünkü kulak hâindir . ,

Vakîâ , “ her san'atkârın kendine mahsus bir

gözü vardır , derler. Fakat, onun güzelliğe, çirkinliğe, tenasübe , nisbetsizliğe dair vukua gelen fevrî müşahedesi yine kat'î ve ruhî bir hüküm kuvvet ve mahiyetinde olamaz .

Gözün gördüğünü inceden inceye dimağ işler , ruh beğenir, yahut ruh beğenmez . Onun bu suretle beğendigine (san'at) derler .

Demin soğuk (yılan) ın bazı memleketlerde kadınların sıcak sinesinde sevgi köşesi bulunduğunu söylediniz. Demek ki güzellik telekkisinde muhitlerin de büyük tesirleri var . Bunun gibi zamanların da, milletlerin de, zümrelerin de, hattâ şahısların da başka başka hükümleri olabilir .

Bu gibi güzellikler mutlak ve hakîkî değil , mukayyed ve itibarîdir . Bir de mutlak ve hakîkî güzellikler vardır ki onlar hakkındaki hükümler âdetâ ittifak almışdır : Ahlâkın bir çok ana hatları gibi .

Bütün bunlarla beraber, hususiyet umumiyetden daha kuvvetlidir. İctimaî muhitlerin meşimesinden doğan edibler o hey'etin icab ve ihtiyaclarile gıdalanırlar, o gıdalarla büyürler . Onun için her edibin evvelâ kendi millet ve memleketine hizmet etmesi kadar tabîi bir şey olamaz .

(İpolit Ten = Hippolyte tane) diyor ki : “ Edebiyat hey'eti ictimaiyenin bir ifadesidir . ,

— Demin “ güzellik hükmünü verecek olanlar san'atkârlar değil , halktır , demişdiniz . Halbu ki san'at işi bir “ zevkî selim , işi olduğu kadar yüksek

ihtisas işidir de . Bu noktayı biraz açıklar mısınız?

— Ben öyle bir şey demedim . Bu hususda hâkim (zevkî selim) dir ve bunda ihtisas da dahildir . Benim dediğim şu : Bir eserin müstehcen olup olmaması halka nazaraandır . Kanun halkı düşünmüşdür .

— Peki ama, siz “ hem san’atta gayri ahlâkîlik olamaz ,” diyorsunuz , hem “ gayri ahlâkîlik olursa . . . ” diyor sunuz!

— Bu , benim belki şahsî anlayışımdır . Ben (san’at) i çok yüksek telekkî ettiğim için onda gayri ahlâkiyet tasavvur edemiyorum ve zâten gayri ahlâkî bir eser karşısında ruh bediî bir heyecan da duymaz, diyorum .

— Yani siz gayri ahlâkî olan bir eseri san’at eseri diye kabul edemiyorsunuz, öyle mi ?

— Evet, tekrar alettekrar evet !

— Fakat, affedersiniz ama, bu fikrinizde çok yalnız kalacaksınız !

— Olabilir, bundan ne çıkar ! Maamafih ben o kadar yalnız da değilim. Bilhassa bir kaç misâlini lütfen siz veriniz !

— (Gülerek) demek - âcizâne - size hizmet etdim!

— Hayır, hakikate hizmet etdiniz! (Emil Buvarak) diyor ki : “ Gayri ahlâkî şeyler vicdanı azabe, zevkî bediîyi teşvişe uğratar . . ”

— Ama bu , sizin tezinizin sözü değil . Yani “ gayri ahlâkî bir şey san’at eseri olamaz ,” demek değil efendim .

— Fakat ona çok yakın. Şu sözleri de dinleyelim : “ San’atı edebiyat güzelliği ifade ettiği zaman bir âmili ahlâkîdir . İsterse o güzellik esasında ahlâkî olmasın . San’at ve edebiyat ne ahlâkî, ne de gayri ahlâkîdir . Yalnız o, insanları menfaat beklemiyen âlî hissiyata kadar yükseltir . Mademki o , insanı âdî tabiatından uzaklaştırıyor . Her halde mühim ve yüksek bir şeydir . Yalnız mesleğini düşünen ve yalnız mesleğini yapan bir san’atkâr bilmeksizin ahlâka da hizmet etmiş olur . . . ” - Fake -

“ Edebiyat her ne olursa olsun hiç bir şey’in tâbii ve esiri olamaz . Onun bir gayesi vardır ki lafızlar ve kelimeler vasıtasile heyecanı bediîyi te’min etmektir . Edebiyat ve ahlâk yekdiğeri için birer sebep ve vasıta olabilir . Fakat hiç bir zaman maksad ve gaye olamaz . . ”

“ San’at insanı âdî hissiyatından uzaklaştırmak suretile doğrudan doğruya te’siri ahlâkiye malikdir . Güzellik hayr demek değildir . Maamafih onun arkadaşı, komşusudur . . ”

Emil Boverak [1]

Ben de hemen bu zâtlere yaklaşıyorum ve diyorum ki : “ Güzellik, yani san’at ahlâsız olamaz . . ”

— Ya olursa ?

— Güzellik olmaz !

— Canım efendim, esas güzel olan bir şey hakkında , meselâ zevcinin önce tapınırcasına sevdiği

güzel bir kadının ihaneti karşısında tebdili kanaatle ona güzel değildir demek zâtî güzelliğin numarasını nasıl kırabilir ? Güzel güzeldir .

(İsterik) bir adamın çok canlı bir tablosunu yaparken ihtimal ki örtülü kalamıyacağız . İhtimal ki değil , her halde kalamıyacağız . Şeraitine uygun güzel bir Eşek resmi de pek âlâ bir eseri san'at olabilir .

- Olabilir, fakat “ bedii ,, olmak şartile .
- Tabîi “ bedii ,, olacak .
- Yani “ insanca, yüksek , ince . . . ,, değil mi ?
- Evet .

— Ama siz (isterik) misâlinde behimî ve şehvânî bir tablo ile meydana çıkıyorsunuz! Zevce ve zevce hakkındaki misâlim güzellik hükmünün maddî olmadığına dairdi ve şahsî idi . O güzel kadını ihanetinden haberdar olamayanlar belki sevebilirler. Hattâ bütün dünya sevebilir . Fakat, bu sevgi de yine ruhîdir ve ancak ruhî ve bedîi olmaklardır ki insanî sayılabilir . İşte bu nokta insanlığın hayvanlığa sureti kat'iyede veda ettiği bir noktadır.

— Bendeniz gayri ahlâkî , fakat şeraiti san'ati tamamen câmi bir eserin mutlaka san'at eseri olacağına inanıyorum . Güzellik hükmünü verecek olan “ zevkî selim ,, in bu hükmü bir ahlâk hükmü değil, bir san'at hükmüdür. Yani san'atkâr bu sanatında - ahlâkî, gayri ahlâkî - tam bir muvaffakiyet gösterebilmiş mi , gösterememiş mi ? Bu noktadır . O hükme ahlâk bakımından da bir mülâhaza ekle-

nirse o, san'atın kendisini değil, onun hatırına bile getirmediği ahlâk düsturlarını alâkadar eder.

— Demek siz ahlâk düsturlarile alâkadar değilmisiniz ?

— Alâkadarız . Fakat san'atkâr olarak değil , insan olarak !

— Dimek san'atkâr insan değil ! Bu, san'atkâra ve san'ate hakaretdir !

— (Biraz düşündükden sonra :) Kanun bu kabil eserleri kabul etmiyormuş , aklım erer . Fakat kanunun men'ettiği bir eserin , kanunun menetmiş olmasile, san'at eseri olmaması mı lâzım gelir ?

— Evet, kanun bakımından da san'at eseri olmaması lâzım gelir ! Çünkü bir san'atkâr en nezih insanlardan daha nezih bir insandır. O, süfliyat ile değil , ulviyat ile uğraşır . Onun ruhu mülevvesatı, behimiyatı , şehevatı düşünmez ; meâlîyi ve mehasini düşünür . Bir milletin san'atkârı demek o milletin en yüksek ve en insan adamı demektir . O derecede ki onun yükseldiği göklere bütün ruhlar uçmak, yükselmek ister ve bunun için de masum kuşlar gibi kanadlarını açar .

“ San'at san'at içindir ,, düsturu eseri san'atın bağısız olması manasında ise işte bundandır .

Burada yüksek edibimiz (Hasan Âlî Yücel) in o meşhur yazısını hatırlatırım .

— Hangisini ?

— “ Şiir ve şair ,, ini .

— Evet , çok yüksektir .

Üçüncü Muhavere

— Evlâd , bir şiirin zâtî güzelliği belâğatı iledir. Tezyinatı ârızî güzelliklerdendir. Belâğat demek fasih olan bir sözün hal ve icaba uyması demektir. Hal ve icab deyince cemiyetinizi, muhitinizi, zamanınızı, muhatabınızı düşünmiye mecbursunuz. Her şey'i geliş güzel cemiyetin suratına fırlatıp atamazsınız .

Eski edebiyatımız halin icablarına uymıyan sözleri (asvatı hayvanat) dan addederdi! Ruhun asalet ve nezahetinden doğmıyan bir eser ne kadar süslü olursa olsun san'at dairesine giremez . Esasen ruh ona temayül edemez .

“ Zevkî selim „ diyoruz ki o , zevkî en yüce payesidir. Ayıblardan, âfetlerden münezzeh , gıllû gışdan âzâde , selâmeti his ile belagat melekesinin bir mahsulü olan zevk. O, behimiyeti, rezileti, şehvaniyeti alkışlayamaz .

“ Fasih olan söz „ dedim. Bu, edebiyatın malum olan kaidelerile, yani malzeme ile, malzemenin terkipleriyle alâkadardır ki her eseri edibîde bulunması zarurîdir. Halbu ki asıl iş belâğatdedir .

San'atın tevliid ettiği hazlar veya elemeler ruhanîdir . Zevkî selim de öyle . Yani hayvanat ile aramızda müşterek ihsaslar san'atın manasından haricidir . Gayri ahlâkî bir eser (Emil Bovarak) ın dediği gibi ruhu ve “ vicdanı azabe , zevkî bedîiyi

teşvişe uğratar , ve bu haletde kalan ruh asıl bir hüküm vermek mevkiinden derhal çekilir, kaçar .

İşte anlaşıyor ki gayri ahlâkiye hem san'atın zati manidir , hem ictimai örflerimiz ve mevzuâtımız .

— O halde “ san'at san'at içindir „ düsturunun manası nedir ?

— Bu manayı izah etdim. Güzellikden kaideten güzel doğar . Tatlı su menbaından acı su çıkmaz .

— Fakat, bunu böyle anlamıyorlar . San'atı tamamen başı boş farzediyorlar.

— Demek ki bütün zerrelere kadar sereyan eden tekliflerden yalnız san'atkârlar müstesna, öyle mi ! Hoş bir kuruntu ! Bu , ya ictimai örflere aykırı eserler yazmakla iştihar hevesine düşen san'atsız san'atkârların bir siperidir , yahut esasen san'at hakkında yüksek hüsnü zanda bulunanların sözüdür.

— Hayır, hatırımda kaldığına göre , (Teofil Gotiye) nin düsturu.

— Ha, şu : “ Hiç bir mana ifade etmiyen güzel bir beyit bir mana ifade eden daha az güzel bir beyite faiktir „ diyen adamın sözü mü ?

— Evet !

— Tamam ! Doğrusu herif beşeriyete ve san'ata çok mühim bir hizmet etmiş ! Âferin “ Gotiye „ ! Demek sizin rehberiniz odur !

— Evet .

— İftihar edebilirsiniz !

— Fakat, bizdeki bir çok san'atkârlar da san'atı ahlâktan ayrı görmüşler efendim .

— Tabii ayrı .

— A ! O halde davanız ?

— Ya !. Demek hâlâ davamızı anlatamadım !

« Ben ne yazdım, sen ne fehm etdin garib efsanedir
Vahibül'âmâl müzdead eylesin iz'ânını !... »

— Âmin !

— Oğlum , san'at bir ilmi ahlâk değildir .

O ayrı , bu ayrı. Ben " san'at ahlâksız olamaz,,
diyorum .

— Evet evet . . . Affediniz !

— Size bir iki söz daha nakledeyim : (Namık Kemal) merhum der ki : " Nedimin divanı anadan doğma soyunmuş güzel bir kız resmine müşabihdir. Eğerçi erbabı mezak bir nazarda letafeti hüsnü ânına meftun olur, lâkin müfsidi ahlâk olduğu için Nedimi efkâr etmek caiz değildir . , "

Rahmetli (Raif Necdet) de şöyle demişti :
" San'at hem güzel , hem müfid olmalıdır . , " Bu sözler ve mümasilleri bizde san'atın esasında bir gayri ahlâkiyet olamayacağının henüz kabul edilmiş olduğunu gösterir . Onlara nazaran bir eseri san'at ahlâksız da olabilir . Onun için Süleyman Fehmi Bey " cemiyet san'atden vaz geçebilir, fakat

ahlâktan? Asla! „ demiştir . Bu sözler tabii birer tavsiyedir .

Maamafih farz ediyorum ki san'atda gayri ahlâkiyet de tasavvur ve kabul edilebilsin . Siz bir san'at zevkile ahlâkı tahrib endişesi karşısında kalırsanız ne yapar sınız ?

— [Bir az düşünerek :] San'at zevkını milletin muhafazai ahlâkı namına fedâ ederim .

— Hah, şimdi bağlandınız ve şimdi hakikî millet ve cemiyet şâiri olmıya namzed oldunuz !

— Fakat benim bağlanmamla her kesin de bağlanması lâzım gelmez ya .

— Gençsiniz , hamle yapınız, edebsiz edebiyatı memleketden koğmıya veya boğmıya çalışınız !

Balıkesirde (928) de , onbeş günde bir çıkan edebî bir mecmua vardı : (Irmak) . Ruhî Naci , Orhan Şaik, Es'at Âdil, Mustafa Seyid , Mustafa Doğan ve Mansur Tekin gibi değerli gençlerimizin yazı yazdığı bu mecmuayı - ki maal'esef yaşayamamışdır - Bulub okumanızı tavsiye ederim . O mecmuada benim de bir kac âciz yazım çıkmışdı . San'ate âid iki mektubumu müsaadenizle okuyacağım .

— Hay hay istifade ederim .

— Esteğfurullah (okumıya başlar :) Birinci mektubdan : " Bana Irmak nushalarını göndermişsiniz . Hem sevindim, hem yirindim .

Sevindim, çünkü memleketde büyük bir boşluğu doldurmıya çalışıyorsunuz . âferin gençler !

Yirindim, çünkü yaşıyoruz ve işimiz bizi bu gibi edebî cereyanlardan büsbütün dışarı atdı. Vâkıâ :

« İhtiyar olsam da gönlüm tazedir . »

Ve bu tazelik hülyasıdır ki beni güzel ırmağı başdan nihayete kadar, hem bir solukda , süzmiye icbar etmiştir .

Fakat, ben o mecmuaların her birini böyle bir solukda mı okumalı idim ? Onun hayat veren zülâ-linden yudum yudum , kana kana içmeli değilmi idim ? Bunu yapamadım , yapamıyorum ve yapamıyacağım . Dizlerimdeki derman gibi dimağımdaki ışık, ruhumdaki hassasiyet , tab'ımdaki zevkî şairi-yet de sönmüş. O okuyuşum tıbbî ölüme hazırlanan bir mumun son titrek parıltıları gibi oldu . Ah gençliğim ! . .

Şimdi edebî cereyanlara karışmak şöyle dursun, alel'ade bir akıntıya bile kürek çekemiyorum. Onun için , evlâd , size kalemimle yardım edemiyeceğim , fikrimle edemiyeceğim gibi .

“ İntikad „ nerde, ben nerde ? Deveye san'atın ne ? Diye sormuşlar : Gazelik cevabını vermiş . Eline , ayağına yakışır ya , demişler .

Vakîâ gençliğimde oldukça hatırı sayılır intikadçılardandım ırmaklara değil , deryalara , enginlere dalmaktan çekinmezdim . Şimdi - beni belki ıslatı-verirler diye - en sığ ve şeffaf bir su kenarına yaklaşmaktan ürküyorum .

Şiirinizi iki def'a okudum . Güzel, o, ne âhenk,

o, ne sâdelik ! Tebrik ederim evlâd . Siz bugünün ateşli bir şairi, yarının da belki hâmidisiniz ! Çalışınız yavrum . Yalnız gücenmezseniz size bir iki baba nasihati vereyim : ırmağın ilham menbalarını şöylece bir tedkik etdim : Sâde kadın, sâde şerab, sâde gül , sâde bülbül ! A evlâd başka menbalar bulamadınız mı ? Irmak yalnız şeklile , güzelliğile değil, fakat faidesile de akmakta devam etmelidir. Faidesiz , akışı güzel ırmaklar vardır ki irvâye , iskaye hiç yaramazlar . Onun civarındaki topraklar susuz, ziraatler ölüdür . Bize böyle ırmaklardan ziyade faideli ırmaklar lâzım .

Mecmuanızın menabiini büsbütün değiştiremezseniz bari ayıklayınız , mecranıza faideli kanallar açınız ! Tâ ki vatanın çölleri biraz hayat bulsun , milletimizin içerisi biraz serinlesin .

Eski devride , Türkiyede tedkik seychatı yapan bir Avrupalı :

— Su akar, Türk bakar ! Diye bir mesel savurmuşdu! Biz bu devirde o zihniyeti filen iptale çalışıyoruz. Yapdığımız büyük inkılâbın şeffaf ırmaklarında yosun tutmuş miskin kayalar değil, parıldayan altınlar görünecektir Ve bizim ırmak da artık bu hale gelmelidir. “ San'at san'at içindir „ Düsturu eslâfın “ney,, ve “mey,, yi, “gül,, ve “mül,,ü kadar köhneleşmiştir. Şimdi biz bu düsturu boşuyoruz ve onun yerine :

— San'at hayat içindir , kaidesini kabul ediyoruz. Öyle ya, hayata yaramıyan san'atın ne manâsı vardır ki ? „

İkinci mektubdan :

“ Milletimizin edebiyatı milletimizin makes ve nâzımı hayatı olmalıdır. Hayat yalnız kadından, yalnız şerabdan ibaret değildir. Onun ucu bucağı bulunmayan ummanları yanında kadın ve şerab zevallı birer serab kalır .

Dünyanın en büyük inkılâbını yaratmış olan bu millet artık yalnız kendi inkılâbına muvâzi edebiyat istiyor .

“ Kadın „ dan mı bahsedeceksiniz, ediniz, fakat onu, meselâ, inkılâbın yüksek manayi faziletile yuğurulmuş bir mevcudiyet yapmaya çalışmak şartile . “ şerab „ ı mı yazacaksınız , yazınız , ancak onu tervic etmeyiniz, terzil ediniz ! “ İçki „ nin ictimai bünyemizde açtığı sefil ve korkunc rahneleri sanatkar kaleminizle tasvir ve teşhir eleyiniz !

“ Gül „ sizin yalnız şairlik zevkınızı okşamasın, o , meselâ , ziraatteki yüksek mevkii servetile de gözünüze ilişsin . Hem sizin bir tek “ gül „ ünüz yok, kos koca bir gülüstanınız var ki o, güzel vatanınızdır, onun “ bülbül „ ü sizlersiniz, siz gençler siz şairler, siz muharrirler, siz hikâyecilersiniz !

Vatanın seâdetine (Nedim) gibi şakiyorsunuz , derdlerine (fuzuli) gibi yanınız . Fakat ne “ oh „ larınız takma olsun, ne de “ ah „ larınız yapma !

Vatan, Millet, Cumhuriyet : İşte sizin en kudsi ve en vefâdar “ yâr „ iniz !

“ Binbir kocadan arta kalan „ yosma cananı neyleyim ? Ben onu çokdan boşadım . Tavsiye

ederim : Siz de boşayınız, hem “ talâkı selâse „ ile ve tiksinererek boşayınız ! O, küfrandır, diğeri şükran, o, efsânedir, öbürü hakikat, o, levisdir. Beriki fazilet, o, hiçdir, bu hep

Diyorsunuz ki : “ Bu , bir zevk mes'elesi . Şairi bağlayamazsınız . Şiire zincir vuramazsınız ! „ Ne câzib müğalata ! Fakat aldanıyorsunuz yavrum ! Bu sözleriniz eski “ beylik sözlerden „ dir .

Bir yetimin masum göz yaşlarına terceman olmak, bir düşküne celbi merhamet ve şefekat etmek, bir genci cümhuriyet, vatan, milliyet hisleriyle aşılama şair için az mı zevk âverdir ? Hem şu sözüme mum yapıdırınız ki : Dünyanın hiç bir yerinde (mutlak hürriyet) yoktur . Belki sizi behemehal (mefkûreci) olacaksınız diye kimse icbar edemez. Ancak , yüce milletimizin saymakla tükenmeyen o yaman derdleri, ihtiyaçları karşısında seyirci kalmamanızı da - affedersiniz - hoş göremeyiz . Milletın derdlerini, ey milletin necib çocukları , âhirette mi terecüm edeceksiniz ? “ Şair „ demek mutlaka hevaıyatçı mı demektir? Hani hamasî genç şairlerimiz ? Hani mefkûreci ve ateşli arkadaşlarınız?

Şiirleriniz , hikâyeleriniz , eserleriniz ıztıraıları sefâletleri tesliye etmeli , ictimaiyatımızın her safhasını ap açık göstermeli , hürâfat ile pençeleşmeli , bu haşın hayatda muzaffer olmanın yollarını anlatmalı , bir şey'in eyi veya fena olduğunu isbat etmeli , hülâsa bir gaye , bir maksad gözetmeli . O suretle ki eseri okuyanlar dimağında yepyeni bir inkılâb, yeni bir intibah, yeni bir heyecan duysun.

Garbı taklid edecekseniz onun hevaperest , mübâlâtsiz , çıplak muharrirlerini , şairlerini değil , samimî , faziletkâr , vatanperver , filezof , edib ve şairlerini taklid ediniz , hem takdir ile , tebci ile , tekrim ile

— Siz bu mektublarınızda san'atle, yani güzellikle gayri ahlâkiyetin birleşebileceğini kabul etmişsiniz, "san'at san'at içindir,, düsturunu hırpalamışsınız. Bir de "san'at hayat içindir,, diye bir düstur çıkarmışsınız. Bana şimdiki fikirlerinizle biraz aykırılık var gibi geliyor.

—Bu aykırılık san'atın gayri ahlâkiyeti de tezamün edebileceğini farzetdiğimdendir. Netekim şimdi de o faraziye vâdisinde konuşuyoruz.

— Bilmem ki söylemeye lüzum varmı? San'at ilim gibi beynelmilel değildir. Millî ve muhitîdir. Her milletin san'atı hars gibi kendine mahsusdur. Bunu biran hatırdan çıkarmayınız.

Birde "San'at san'at içindir,, demek "san'atın gayesi san'atdır,, demektir. Halbu ki bir şey'in gayesi aynı şey olamaz. Bu gayri ilmî tarif yaşayamamış, doğar doğmaz ölmüşdür. Size ilk konuşmamızda "aceba, san'atı kelâm dediğiniz edebiyatı bizzat o san'atın kaidelerine aykırı bir mutlakiyet havası içinde yaşatabilir misiniz?,, demişdim. Edebiyat kaidelerinin her biri kayıddan başka bir şey midir? Esası bir tarafa bıraksanız bile yalnız şekle, lafza, âhenge âid kayıtlar insanın ömrünü tüketmiye kâfidir. Büyük bir şairimizin

dediği gibi : " Şairlerin ölümü zarureti vezin ile kaifiyeden olur!,,

Esasa, manaya gelince : O da mutlak değil, bir çok kayıtlarla bağlıdır. San'atkârın zahirî bir hâsseden dimağına aks ve nakş etdirdiği bir mevzuu gelişi güzel yazması mümkün değildir. O mevzu dimağın muhtelif süzgeçlerinden geçirilir. Hayal de bağlıdır, tehassüs de bağlıdır, fikir de bağlıdır.

En güzel eserler en ulvî hayalât ve en samimî hissiyat ile müzeyyen olanlardır. Gelişi güzel bir şey tasvir edilemez. Meselâ: Bir verem şiiri yazmak istiyorsunuz hastayı kemiren, zavalliyi inleten maddî elemeleri anlatırken tıbbın ve tabiatın kabul ettiği hakikatlerin fevkine çıkamazsınız, hastayı ayağından öksürtemezsiniz ! Böyle yaparsanız eseriniz bir san'at eseri olmaktan çıkar; hezeyan olur.

Semalarda uçan, namütenâhî âlemlerde dolaşan (muhayyele) yi çok muntazam bir hale getirib işletmek için bir çok bağlar var. Bu bağlar hürriyeti selb için değil; intizamı, güzelliği, mazbutiyeti temin içindir.

Ateş hem yangın yapar, hem ısıtır, hem bir kudret halinde çalışır. Kayda tabi tutulmayan cılız bir kıgılcım yüzünden memleketler yanar. Muntazam mecralar, kanallar vücuda gelmeseydi gökden inen su dâneleri bu dünyayı tufanlar içinde boğardı. Elektrik fennin tabîî kanunlarına tâbî tutulmasaydı bir anda her şey'i imha edebilirdi.

Yürümemiz, oturmamız, yememiz, içmemiz, hü-

lâsa bütün beşerî ve ma'serî evzâ ve harekâtımız kanunlarla bağlıdır .

İşte (söz) de tıbkı bunun gibidir .

— Sizin karşınızda bulunduğum zaman bildiklerimi, düşündüklerimi unutuyorum .

— Not ediniz, (Plân) yapınız !

— Beni mutlaka bağlamak istiyorsunuz değil mi ?

— Oğlum, bağırsız hayat olmaz.

— Bana da kanaat geliyor. Fakat edebiyatı bu derece bağlamak, bilmem ki . . . Her genç, gençliği icâbı olarak , taşmıya , cosmıya mecburdur . Bir dilrûba onun gönlünü cezbeder , onu hoplatabilir . Sevmek, sevilme de bir ihtiyacdır. Tıbkı su içmek, ekmek yemek gibi .

— Doğrudur . Taşabilirsiniz , coşabilirsiniz . Fakat evvelâ kanunu çiğnememek şartile ! Kanunsuz koşmak , bağırsız coşmak mecnun hareketinden başka bir şey değildir . Terli iken su içemezsiniz ! İçerim dersanız fecî bir âkibet karşınıza dikilir . Ekmek yerine taş yiyebilir misiniz ? Hattâ mideniz dolu iken ekmek yiyebilir misiniz ?

— Müsâade ederseniz gideyim. Bugün sizi fazla rahatsız etdim . Tekrar gelirim .

— Hay hay .

Dördüncü Muhavere

— Gel bakalım âzâde şair !

— Ama bu sefer daha mücehhez olarak geliyorum . (Selâm verir, oturur .)

— Söyleyiniz !

— Efendim , (Emil Zola) nın, (Güstav Flober) in açık yazıları var ki benimkiler onların yanında çok nezih kalıyor . Hiç kimse o büyük ediblerin san'atkârlıklarını inkâr edemiyorlar .

Edebiyatı yalnız san'at noktai nazarından tedkik ile beraber, onun gayri ahlâkî olmamasını istemekde ben de sizinle hem fikir olabilirim . Fakat yazılarımızı mutlaka ahlâkî sahaya inhisar etdirmeye tarafdar olamıyorum . Zâten " san'at bağı değildir , demenin mânâsı da budur .

— Öyle bir iddiâ yok ki . Ne ise devam ediniz !

— Siz (güzellik) mefhumunu (faide) mefhumu ile ölçüyorsunuz . Ben itlak ediyorum . Bir eser güzel, fakat faidesiz olabilir. Buna faidesizdir, diye eseri san'at dimeyecek miyiz ?

San'atın bizzat kendinde meknun olan faidesinden başka - ki bu, esasen maksud değildir - Ahlâkî felsefî, iktisadî, millî, vatanî . . . Faidelere de şâmil olması şübhe yokdur ki şayanı temennidir . Ancak bu temenni bir temenni mahiyetinden ileri geçemez.

(Yılan) dan bahsettiniz . Bir ressamın bütün

şerâiti san'ata îtinâ ve muvaffakiyetle vücuda getirdiği bir yılan resmi de pek âlâ eseri san'at olabilir. Onun muzir bir hayvan olup olmadığının tedkiki san'atkârın vazifesinden haricdir.

— Oğlum, Zolanın ve Güstavin eserleriyle sizin manzumeleriniz arasında hiç bir münâsebet yoktur. Onlar vakîâ hakikat ve tabiatı olduğu gibi , yani bütün çıplaklığıyla tasvir etmişler, fakat eserlerinde (gaye) yi unutmamışlardır .

(Zola) nın fikrine göre “âsârı edebiyenin mevzuu tabiat, gayesi hakikat „dır. O, kıssa yazardı , hisse çıkartmak için ; fenalıktan tenfir, iyliğe teşvik etmek için .

(Güstav) a gelince : Vâkıâ o , bir eserinden dolayı müdhiş hucumlara uğradı . Fakat , o eser fazileti, namusu terzil değil, müdâfaa etdi. Zolanın Floberin eserleri başdan başa felsefedir , ruhdur . Faziletli üstad Raif Necdet merhumun dediği gibi onlar “ fuhşun , rezâletin birer feryadnamesi „ idi .

Şarkda, garbda yetişmiş en büyük adamların muhalled kalmış eserlerini tedkik edersek görürüz ki her biri her yazdığı eserde mutlaka bir gaye gütmüşdür. Demek “ san'at san'at içindir „ düsturuna sizin anladığınız mânâda ittiba eden olmamışdır . Demek , san'at mutlak değil , mukayyedir . Mutlakdır fikri iflâs etmişdir .

İsmi söylediğiniz (Emil Zola) nın - ki Fransızların en büyük romancılarından - yazdığı bazı hikâyeleri namus kaydında bulunan âileler hâlâ

evlerine sokmuyorlar. O zâtın (meyhane) si intişar ettiği zaman Fransada kıyametler kopdu. “Bu eser ahlâksızdır „ dediler . Eğer “ san'at san'at içindir „ düsturu - değil başkaları tarafından - Emil Zola gibi serbest düşünen , Emil Zola gibi hayatı hakikiye sahnelerini bütün çıplaklığıyla teşhirden çekinmeyen bir edib indinde bile kabul edilmiş olsaydı bu hücumu karşı onun vereceği cevap ne olmak gerekirdi? derdi ki : “ Ben ahlâk ile , âdât ile bağlı olacak kadar dar düşünenlerden değilim . Siz benim eserimde yalnız san'at arayınız, O noktadan bir kusur görürseniz o zaman bana hücum edebilirsiniz . „

Halbu ki böyle demedi . O, eserin gayri ahlâkî olduğu iddiâsından son derece müteessir oldu . İkinci tab'ında bir mukaddime yazarak kitabın ahlâkî olduğunu, bu hükmün tedkiksiz verildiğini , hikâye dikkatle okunacak olursa ahlâka aykırı gibi görünen sahifelerin ahlâksızlığı terzil suretile ahlâka büyük hizmetler ettiğini yana yakıla izah etdi .

« Bu adamın her biri beş, altı yüz sahifeyi bulan yirmi cildlik bir hikâye silsilesi vardır ki başdan aşağı kendisince doğruluğuna kanaat ettiği bir fikri tervic için yazılmışdır »

Garbda ahlâkî, millî, vatanî sayısız bunca san'at eserleri varken , “ san'at san'at içindir „ düsturu büyük bir ekseriyet tarafından iltifat görmezken , her edib, her müellif eserinde ulvî , faideli ve hiç olmazsa gayri muzir gayeler gözedib dururken biz edebî kütüphanemizin bu fakirliğile nasıl olurda yapmadan yıkıma kalkışırız ?

Ulvî gayeler, muazzez maksadlar uğrunda yazılmış eserlerimiz bir mecmuayı bile dolduracak kemiyetde değildir . Böyle iken bugün şunun bunun tarafından karalanmış müstekreh paçavraların çoğalmasına neden tarafdardır oluyoruz ?

Fransız romancılarından bir (Alfons Dode) vardır . Bu adamın şah eseri sayılan (Safo) ismindeki romanı bilirsiniz ki bir fahişenin serküzeştini hikâye eder. Bu müellif eserinin baş tarafında “ben bu eserleri oğullarımın yirmi yaşına girdikleri zaman okumaları için yazdım „ diyor . Demek ki herif bir fahişenin sergüzeştini sefihânesinden bile evladı vatan için , hatta kendi çocukları için bir hissei ibret çıkarıyor .

Rusyada inkılâbı yapan şairlerdir , ediblerdir . Eğer orada “ san’at san’at içindir „ düsturu hâkim olsaydı bu günkü inkılâb yokdu . Onlar “ san’at hayat içindir „ dediler , “ Cemiyet içindir „ dediler ve o mebd’den yürüyerek bu müdhiş inkılâbı yaptılar . İnkılâbın mahiyeti ve sairesi hakkında bir şey demiyorum , o , bizi alâkadar etmez . Fakat şu muhakkaktır ki çarlık saltanatını yıkan rus edibleridir .

Maamafih , edebiyatın ahlâksızlığa hâdim olmasına siz de tarafdardır oluyorsunuz, değilmi ?

— Evet .

— İşte bu lüzuma kanî olmak elbette büyük bir faidedir . Eserin ahlâkî , gayri ahlâkî diye tasnifinde , dediğiniz gibi inhisar vardır , Ben öyle bir

inhisar yapmadım . Tekrar ediyorum : “ Edebiyat güzel olmalıdır . Güzellik hükmü de maddî değil , manevîdir, ruhîdir . Güzellikle ahlâksızlık birleşmez . Farzedelim ki birleşmiş olsun . Bundan kaçınmak, edebiyatı bağısızlıktan kurtarmak bir vicdan borcudur . Ben faideden geçdim, fakat hiç olmazsa ahlâka tearruz etmiyelim . “ San’at san’at içindir,, düsturunun bugün garbda filen iflâs etdiğine kaniim. Yine farzedelim ki garbda hâlâ bu düstur hâkimdir. Bizde hâkim olmamalıdır . Biz bugün namütenâhî ihtiyaclar karşısındayız. San’at, ilim gibi, milliyetsiz değildir . Millîdir . Bizim öz malimizdir . Bugün örfümüz de, kanunumuz da, ihtiyacımız da ahlâksızlığa manidir .

Ahlâksız eserlerin cemiyete verdiği zararlar çok büyüktür. Hele sözün, yani nazm olsun, nesir olsun, edebî sözlerin tesiri daha muazzam, daha müdhiştir.

Her şey cemiyet içindir , san’at da keza . Millî cidâlimizin her safhasında bizi kalemlerle inciden , zulmü, şenâatı yalnız masumlara yüklemeye savaştan Avrupa muharrir ve ediblerinin mensub oldukları milletleri hesabına yazdıkları yazıları okuyalım . En hevaperest görünen adamlar bile türk aleyhdarlığı müsabakasına , kemali mefharetle , iştirâkden çekinmemişlerdir .

Milletimizin iktisadî , ilmî , medenî , ictimai , ahlâkî . . . Mücadeleleri hâlâ devamdadır . Bunlar karşısında seyirci kalmak, hâlâ hevaiyat ile uğraşmak milliyet namına ayıbdır .

Milletimizin edebiyatı şevvânî hislerin değil , insanî, ilmî, medenî , hamâsî duyguların tercemanı olmalıdır .

Edebiyat terbiyede en mühim bir âmildir. Vatan hizmetinden , millet kaygısından kaçan adamların sırf maddî ve şevvânî âsarına âsarı san'at diyenin dili yanar .

Biz hâlâ “ san'at san'at içindir , düsturunu “san'at muharribi ahlâkdir ,” diye anlamakta ısrar edelim . Bize bu gibi yaldızlı hapları yutdurmağa çalışan düşman muharrib ve edibleri ise hâlâ kendi husumetlerini yazmaktan , milletlerini bizim zararımıza kamçulamaktan vaz geçmiyorlar .

Aziz edib Raif Necdetin dediği gibi : “ Milletimizin edebiyatı şampanya gibi zevkbahş değil , et suyu gibi mugaddi ve mukavvi olmalıdır . ,”

Lise okuma kitaplarında sayılı üstadlarımızın çok güzel yazılarını görüyorum . Biraz da o vâdilerde yazılsa , gençlik onları örnek yapsa ne olur . Gazetelerde intişar eden genç şiirler, birer şiir olmaktan ziyade, sevgililere yazılmış açık mektublardır . Bu mektublardan fıskıran ; yalnız behimiyet ve şehvetdir . Acıyın bu vatana ! Yarın sizin yaşınıza girecekler için de fena örnekler gösteriyorsunuz !

— Efendim, izahlarınıza teşekkür ederim . Sizi

fazla rahatsız etdim. Affedersiniz ! Maksadım dinlemek, öğrenmekdi . Tereddüdlerim tamamen zâil olmuştur . Söz veriyorum : Vatanda bir (ülkü edebiyatı) yaratmağa ömrüm oldukça çalışacağım . Cemiyete faidesi olmyan edebiyat da , san'at da yerin dibine batsın . Yaşasın ülkü edebiyatı . [1]

❖ SON ❖

(1) Bu eser talebe tarafından temsil edilirse müteâkib sahnede bu Teze uyan muhtelif şiirler okunacaktır . Bu hususda Lise okuma kitaplarında ve diğer eserlerdeki faydeli ve güzel şiirlerin tercihan intihabını tavsiye ederim .